

ОСВІТНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ВИЩІЙ ШКОЛІ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

УДК 378.12:371.13:316.4.063.3(4)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Петро Сікорський

*Львівський науково-практичний центр
професійно-технічної освіти АПН України,
вул. Кривоноса, 10, 79008 Львів, Україна*

Проаналізовано систему чинників, які позитивно впливають на якість підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, серед яких і якість підготовки викладачів. Обґрунтовано нову систему підготовки науково-педагогічних працівників для вищої школи, запропоновано відповідну модель.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, якість освіти, науково-педагогічний працівник, модель.

Однією з шести найважливіших і нелегких для виконання вимог Болонського процесу є висока якість підготовки фахівців, яка залежить від багатьох чинників. Серед них, на наш погляд, найважливішими, які сприяють підвищенню якості навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ), є такі:

- висока якість загальноосвітньої підготовки (профілізація старшої школи, усунення суперечностей під час взаємодії середньої і вищої шкіл тощо);
- системна і всебічна професійна орієнтація школярів, забезпечення умовами прийому до ВНЗ вільного вибору випускниками шкіл вищих навчальних закладів для продовження навчання у них;
- приведення ліцензованого обсягу прийому до ВНЗ і їх кількості до інтелектуального фону учнів країни (принцип природовідповідності), а також до її соціально-економічних потреб;
- запровадження системи заходів, які б забезпечили щоденну ефективну самостійну навчальну працю студентів і вилучили б складання заліків та іспитів;
- суттєве поліпшення якості підготовки професорсько-викладацького складу, продумана система підготовки викладачів вищої школи;

- використовуючи перехід старшої ланки середньої школи на трирічне навчання, принципи генералізації, диференціації та інтеграції, удосконалити освітньо-професійні програми і навчальні плани підготовки фахівців, підготувати якісні навчально-методичні матеріали.

Мета нашого дослідження – обґрунтувати систему підготовки викладачів вищої школи.

Як зазначає Б. Левківський, “підготовку високопрофесійних викладачів нині в Україні здійснюють лише педагогічні вищі навчальні заклади, однак у цих ВНЗ готують фахівців для середніх шкіл. Жоден вищий навчальний заклад не готує викладачів для вищих навчальних закладів. Звичайно ж, підготувати викладача ВНЗ, використовуючи плани підготовки викладачів середніх шкіл, неможливо. В Україні на викладацьку роботу до вищих навчальних закладів запрошують як правило випускників цих самих навчальних закладів, які закінчили аспірантуру... Однак їхня педагогічна підготовка обмежується у кращому разі засвоєнням курсу педагогіки та психології вищої школи та складанням заліку, який у більшості випадків має формальний характер” [2, с. 57].

До цього варто додати, що головне завдання аспірантури (докторантури) таке: поглибивши знання у певній галузі науки, привити навички науково-дослідної роботи і домогтися розв’язання визначеної наукової проблеми, оформивши і захистивши результати дослідження у формі дисертації. Аспірант (докторант), який успішно захистив кандидатську (докторську) дисертацію і планує займатися науково-педагогічною діяльністю, готовий виконувати наукові функції викладача, зазвичай не дуже розуміється на особливостях навчального процесу та педагогічної діяльності.

Стосовно запрошення на викладацьку роботу осіб, які є провідними фахівцями у певній галузі, то “іноді практик, залучений до викладання, за допомогою старших і більш досвідчених викладачів та шляхом спроб і помилок, набувши особливий досвід, засвоює педагогічні прийоми, але у більшості випадків це призводить до негативних наслідків, оскільки чудовий практик не завжди є добрим вчителем, особою, яка може донести знання до студента” [2, с. 57].

У більшості випадків молодий викладач намагається послуговуватися досвідом науково-педагогічних працівників, які його навчали. Добре, якщо у нього виникне бажання критично аналізувати роботу старших колег, відбирати у них раціональні зерна, пробувати переносити їх на новий ґрунт. Проте і в такому випадку стверджувати, що викладач буде готовий до організації навчально-виховного процесу у ВНЗ немає підстав. Адже, крім наукової роботи, навчання студентів, викладач повинен виховувати майбутніх фахівців як патріотів своєї держави, готувати їх до активного суспільно-політичного життя в ринкових умовах, утверджувати демократичні прагнення.

“На жаль, нині виховна робота у вищих навчальних, закладах не ведеться внаслідок поширення серед викладачів ВНЗ хибкої думки про те, що для успішного викладання необхідне лише знання власного предмету. В сучасних умовах це необхідна, але недостатня умова. Час вимагає більшого” [2, с. 58].

Проблема підготовки високопрофесійних викладачів вищої школи актуалізується у зв'язку зі вступом України до Болонського процесу. А це і запровадження Всеєвропейської системи накопичення і перезарахування кредитів (ECTS), і забезпечення мобільності викладачів (знання іноземних мов), і впровадження кредитно-модульної системи навчання, а також взаємовизнаних критеріїв якості вищої освіти та ін.

Виконання цих та інших вимог вимагає переосмислення системи підготовки науково-педагогічних працівників, яка дісталася Україні у спадок від Радянського Союзу. Зважаючи на різні обставини, якісний склад науково-педагогічного персоналу за роки незалежності значно послаблював свої позиції. Головні причини цього:

- різке збільшення кількості вищих навчальних закладів (до 964), що змушувало новоутворені ВНЗ переманювати викладачів із державних вищих навчальних закладів і послаблювати їхні позиції (для виконання ліцензійних вимог своїми силами потрібен певний час);
- збільшення попиту на викладачів з науковими ступенями зумовив таке негативне явище, як підготовку дисертацій на замовлення (це призвело до суттєвого погіршення якісного складу науково-педагогічних працівників за наявності збільшення їхньої кількості);
- виїзд значної кількості високопрофесійних викладачів за кордон, а також перехід на роботу в інші галузі, зважаючи на малу зарплату;
- кращі випускники вищих навчальних закладів з огляду на це не виявляють бажання продовжувати навчання в аспірантурі й обирати науково-педагогічну діяльність, їхні місця займають фахівці далеко не з найвищим інтелектуальним потенціалом;
- немає державної системи підготовки науково-педагогічних працівників.

Щоб запропонувати модель навчання високопрофесійних викладачів, передусім визначимо головні напрями їх підготовки:

- Закони України про освіту, інші нормативні акти;
- методологічні засади наукових досліджень;
- психологічні основи особистості;
- педагогіка вищої школи;
- глибоке засвоєння змісту навчальних дисциплін, які у майбутньому викладатимуть;
- методика викладання навчальних дисциплін;

- технології навчання;
- національне виховання студентської молоді;
- іноземна мова;
- історія розвитку психологічної і педагогічної науки;
- вища освіта у Західних країнах, Болонський процес і його вимоги;
- педагогічна культура, етика і етикет викладача.

Для реалізації запропонованого проекту головних напрямів підготовки викладача вищої школи потрібно змодельовати відповідний навчальний процес, визначивши базові навчальні заклади. На наш погляд, підготовку викладачів вищої школи найкраще зосередити у класичних університетах, залучивши для цього найкращі науково-педагогічні сили. Зрозуміло, що виникатимуть проблеми з викладанням, наприклад, медичних чи технічних дисциплін. Однак університет може запрошувати для викладання дисциплін спеціалістів з інших університетів.

Викладачів вищої школи потрібно готувати у магістратурі, збільшивши для них термін навчання до двох років. Навчаючи студентів на бакалавраті, вищий навчальний заклад повинен проводити відповідну профорієнтаційну роботу, створювати і моделювати відповідні ситуації, щоб системно вивчати педагогічні можливості студентів, пропонувати студентам дисципліни за вибором психолого-педагогічного спрямування, диференціювати виробничу переддипломні практики за психолого-педагогічним нахилами тощо. Студентів, які, навчаючись на бакалавраті, виявили відповідні педагогічні здібності, бажання займатися науково-педагогічною, діяльністю і, звісно, мають для цього відповідні інтелектуальні можливості й успішно навчаються, вчена рада університету скеровує на навчання в магістратуру з підготовки викладачів вищої школи за відповідними напрямками у класичному університеті.

Викладач вищої школи повинен не лише володіти глибокими знаннями з циклу споріднених дисциплін, педагогіки і психології, філософії і методології досліджень, вміти організовувати і проводити наукові пошуки, а й бути духовно багатою, національно і патріотично спрямованою, творчою і відданою своїй справі, інтелігентною і гуманною, з високою педагогічною культурою. "...Викладач-інтелігент із досконалим рівнем сформованості педагогічної культури – постійним наближенням до ідеального "я", нескінченним процесом самовдосконалення неповторної творчої індивідуальності, що передбачає: усвідомлення своєї неповторності, унікальності в порівнянні себе з іншими індивідуальностями; чіткі цілі й мотиви власного саморозвитку; самоствердження й усвідомлення рівня сформованості власної компетентності..." [1, с. 59 – 60].

Важливо акцентувати, що магістерську підготовку доцільно організовувати за кількома спорідненими дисциплінами. Наприклад, "Гроші і

кредит”, “Фінанси”, “Фінанси підприємств”, “Фінансовий аналіз”. Споріднені дисципліни потрібно максимально зінтегрувати і зменшити кількість дисциплін у навчальному плані курсу до шести-семи. Зменшення кількості навчальних дисциплін з одночасним збільшенням обсягу (у кредитах) кожної з них є одним із важливих чинників поліпшення якості навчання студентів і зменшення розумового навантаження (спільний понятійний апарат, можливість повноцінніше застосувати модульну технологію, організувати системно-модульне повторення навчального матеріалу тощо).

Студентів, які успішно закінчили магістратуру (два-три роки), вчена рада класичного університету скеровує на навчання в аспірантуру до того чи іншого університету. Після захисту кандидатської дисертації випускників аспірантури скеровують на роботу до того чи іншого вищого навчального закладу.

Важливо зазначити, що у нових умовах актуалізуються психолого-педагогічні дослідження. Для університету однаково є бажаними і цінними і викладачі, які мають, наприклад, добру математичну підготовку і наукові ступені з психологічних чи педагогічних напрямів дослідження, і викладачі, які мають добру психолого-педагогічну підготовку і наукові ступені з фізико-математичних напрямів дослідження.

За наведеними обґрунтуваннями можна запропонувати таку організаційно-педагогічну модель підготовки викладачів вищої школи:

Запропонована модель не заперечує залучення до науково-педагогічної діяльності фахівців із виробничої сфери, науково-дослідних інститутів, відомих артистів чи спортсменів. Однак і для них є обов'язковою магістерська підготовка викладачів вищої школи (заочна форма навчання).

Підготовка високопрофесійних викладачів вищої школи за цією моделлю потребує чимало часу, залучення додаткових фінансових ресурсів, відповідних організаційних змін, подолання усталених стереотипів, які пов'язані зі старою і неефективною системою підготовки викладачів. Однак досягає успіху той, хто йде, той, хто добре усвідомлює, що готувати конкурентоспроможних фахівців, які забезпечать науково-технічний прогрес в усіх напрямках і галузях, можуть лише найкращі і добре підготовлені випускники університетів.

-
1. *Гриньова В.* Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу // Вища освіта України. 2006. № 4. С. 58–61.
 2. *Левківський Б.* Підвищення педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів // Вища школа. 2005. № 3. С. 55–58.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF HIGHER SCHOOL TEACHER PREPARATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Petro Sikors'ky

*L'viv Institute for Research of Professional and Technical Education,
Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Kryvonos Str., 10, UA – 79008 L'viv, Ukraine*

The article analyses the system of factors, which positively influence the quality of specialists' preparation in higher educational establishments, and the quality of teacher educators' preparation, in particular. It grounds the new system of scholars and educators' preparation for higher school; offers the corresponding model.

Key words: higher educational establishment, quality of education, scholar and educator, model.

Стаття надійшла до редколегії 06.05.2008

Прийнята до друку 15.09.2008